

TEMIDA
Mart 2012, str. 231-252
ISSN: 1450-6637
DOI: 10.2298/TEM1201231S
Pregledni rad

Doprinos policijskog pregovaračkog tima zaštiti ljudskih prava u posebnim bezbednosnim situacijama

DANE SUBOŠIĆ
SAŠA MIJALKOVIĆ*

Zakonsko pravo policije da upotrebi silu, posebno vatreno oružje, čini misiju savremenih policija protivrečnom: da bi zaštitila prava jednih, policija mora da ograničava prava drugih, što nameće pitanje optimalne mere između navedenih suprotnosti. Najopasnije je delovanje policije kojim se zadire u pravo na život, čime se posredno zadire i u druga ljudska prava. Ovo se podjednako odnosi kako na građane, tako i na izvršioce krivičnih dela. Nastojeći da minimiziraju mogućnost narušavanja prava na život, savremene policije su razvile mehanizme tzv. policijskog pregovaranja. Uvažavajući principe zakonitosti, humanosti i stručnosti, pripadnici specijalizovanih pregovaračkih jedinica angažuju se u pregovaranju sa najopasnijim kriminalcima ne bi li ih sprečili u daljim kriminalnim namerama, s jedne, i ne bi li krizne situacije rešili bez upotrebe sredstava policijske prinude, s druge strane. Osim toga, zapaženo je i angažovanje policijskih pregovarača povodom sprečavanja pokušaja samoubistava. S tim u vezi, u radu je istražen doprinos Pregovaračkog tima Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije zaštiti ljudskih prava u Srbiji, u vremenu od 2005. do 2010. godine.

Ključne reči: policija, pregovarački tim, pregovarač, ljudska prava, bezbednost.

* Dr Dane Subošić je vanredni profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu, za užu oblast *Organizacija policije*. E-mail: dane.subosic@kpa.edu.rs.

Dr Saša Mijalković je vanredni profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu, za užu oblast *Bezbednosne nauke*. E-mail: sasa.mijalkovic@kpa.edu.rs.

Ovaj rad je rezultat realizovanja dva naučnoistraživačkog projekta, i to: 1) *Razvoj metodologije evidentiranja kriminaliteta kao osnova kreiranja efikasnih mera za njegovo suzbijanje i prevenciju*. Projekat finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije (br. 179044), a realizuje Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu (2011–2014). Rukovoditeljka projekta je prof. dr Vesna Nikolić-Ristanović i 2) *Razvoj institucionalnih kapaciteta, standarda i procedura za suprotstavljanje organizovanom kriminalu i terorizmu u uslovima međunarodnih integracija*. Projekat finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije (br. 179045), a realizuje Kriminalističko-policijska akademija u Beogradu (2011–2014). Rukovodilac projekta je prof. dr Saša Mijalković.

Uvod

Misija policija savremenih demokratskih društava vođenih vladavinom prava je održavanje javnog mira, zakona i reda, zaštita i poštovanje osnovnih ličnih prava i sloboda, zatim sprečavanje, otkrivanje i suzbijanje kriminala, kao i obezbeđenje pomoći i servisnih funkcija građanima (Komitet ministara Saveta Evrope, 2001). U pogledu zaštite i poštovanja ljudskih prava i sloboda nameće se izvesna dilema protivrečnosti policijske profesije: s jedne strane policija štiti ljudska prava dok ih, s druge strane, ograničava vršenjem pojedinih službenih mera i radnji. Stoga bi policija, radi istovremenog povećanja efikasnosti u radu i smanjenja obima ograničavanja ljudskih prava i sloboda, trebalo da se pridržava izvesnih principa. Pored zakonitosti i humanosti u radu, reč je prvenstveno o principima poštovanja ljudskog dostojanstva, univerzalnosti, neotuđivosti i jednakosti ljudskih sloboda i prava.

Iz navedenih principa je jasno da pravo na zaštitu i poštovanje ljudskih prava imaju i prekršioc i zakona (univerzalnost). U određenim slučajevima oni neposredno stvaraju okolnosti koje zahtevaju upotrebu sredstava policijske prinude. Međutim, upotreba sredstava prinude od strane policije strogo je ograničena, što je suštinski u funkciji zaštite i poštovanja ljudskih prava, posebno prava na život¹. U skladu sa propisima o upotrebi sile i vatrenog oružja² policijski službenici moraju da uvažavaju još i principe *neophodnosti*, *uzdržanosti*, *postupnosti* i *proporcionalnosti*. Uz to, za policiju je posebno značajna potreba da se pre primene sile komunicira s ljudima u cilju rešavanja bezbednosnih problema nenasilnim sredstvima ili uz minimizaciju upotrebe sredstava prinude, čime se izbegavaju ili umanjuju štetne posledice. Povodom takvog pristupa, policajci moraju da ispolje sposobnosti i veštine komunikacije, koje se u uslovima antagonizma suprotstavljenih strana odnose na *policijsko pregovaranje*.

¹ Vidi čl. 84 Zakona o policiji.

² „Pri obavljanju službenog zadatka, ovlašćeno službeno lice može da upotrebi vatreno oružje samo ako upotrebom drugih sredstava prinude ne može postići rezultat u izvršenju zadatka i kad je apsolutno nužno da se: 1) zaštiti život ljudi; 2) spreči bekstvo lica zatečenog u izvršenju krivičnog dela za koje se goni po službenoj dužnosti i za koje je propisana kazna zatvora od deset godina ili teža kazna, a u slučaju neposredne opasnosti po život; 3) spreči bekstvo lica zakonito lišenog slobode ili lica za koje je izdat nalog za lišavanje slobode zbog izvršenja krivičnog dela iz tačke 2. ovog člana, a u slučaju neposredne opasnosti po život; 4) od sebe odbije neposredan napad kojim se ugrožava njegov život i 5) odbije napad na lice ili objekat koje obezbeđuje, a u slučaju neposredne opasnosti po život.“ Član 100 Zakona o policiji. Vidi i čl.101–109 ovog Zakona.

S tim u vezi, predmet ovog istraživanja je doprinos Pregovaračkog tima Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije (PTM) zaštiti i poštovanju ljudskih prava na život i bezbednost telesnog integriteta lica prema kojima su bili ispunjeni uslovi za upotrebu vatrenog oružja i drugih sredstava prinude. Konkretnije, reč je o kvantitativnoj i kvalitativnoj analizi posebnih bezbednosnih situacija u kojima su pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova imali zakonsko pravo da upotrebe vatreno oružje prema izvršiocu krivičnog dela, a to nije učinjeno jer su angažovani pripadnici Pregovaračkog tima koji su bezbednosni problem rešili nenasilnim sredstvima. Pored toga, predmet rada su i situacije pokušaja samoubistava koje su tehnikom pregovaranja okončane sprečavanjem samoubistva. Pri tome, pojedina osnovna obeležja angažovanja Pregovaračkog tima Ministarstva unutrašnjih poslova razmatraju se „za sebe“, bez njihovog međusobnog ukrštanja (npr. tipovi incidenata povodom kojih su angažovani pripadnici Pregovaračkog tima (slika 1) ne ukršta se sa drugim obeležjima, npr. vremenom trajanja angažovanja pregovarača (slika 3).

Prostorno, predmet istraživanja je ograničen na teritoriju Republike Srbije bez Kosova i Metohije, imajući u vidu ograničenu jurisdikciju Ministarstva unutrašnjih poslova i Pregovaračkog tima, shodno *Rezoluciji Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija* br. 1244. Vremenski, predmet istraživanja ograničen je na period formiranja i postojanja Pregovaračkog tima, a to je od 2005. do 2010. godine, što je poslednja godina za koju su podaci o rezultatima rada Pregovaračkog tima bili dostupni autorima.³

Inače, prema *Uputstvu o radu pregovaračkog tima Ministarstva unutrašnjih poslova*, Pregovarački tim Ministarstva unutrašnjih poslova se angažuje u rešavanju niza *posebnih bezbednosnih problema* (tzv. *incidenata, kriznih situacija*), a prvenstveno u slučajevima otmica, teških oblika ucena, pobuna u zatvorima, barikadiranja, uličnih demonstracija, pretnji samoubistvom i ubistvom, pretnji policiji ili trećim licima oružjem ili eksplozivnim napravama prilikom sprovođenja policijskih mera, pružanja otpora policijskim merama i u sličnim situacijama, kada je moguće ostvariti uticaj na ponašanje vinovnika konfliktnih situacija (Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, 2005).

³ Problem pronalaženja referentnih naučnih izvora za ovo istraživanje bio je veoma izražen, s obzirom na to da o ovoj temi kod nas nije bilo empirijskih naučnih istraživanja i gotovo i da nema naučnih radova, kao i da još uvek nije formirana jedinstvena, centralizovana i automatizovana baza podataka Pregovaračkog tima MUP RS. Stoga je u izradi rada korišćena interna pisana dokumentacija Pregovaračkog tima. Do najvećeg broja informacija i statističkih podataka došli smo posredstvom mr Željka Mojsilovića, pripadnika Specijalne antiterorističke jedinice MUP RS i instruktora za obuku pripadnika Pregovaračkog tima MUP RS.

U tom smislu, istraživanjem smo nastojali da verifikujemo polaznu premisu našeg istraživanja po kojoj „angažovanje Pregovaračkog tima Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije doprinosi zaštiti i poštovanju ljudskih prava“. Indikatori na osnovu kojih bi smo potvrdili ovu premisu su rezultati – ishodi angažovanja Pregovaračkog tima MUP RS u posmatranom periodu, prvenstveno u onim slučajevima u kojima su bili ispunjeni zakonski uslovi za upotrebu vatrenog oružja. Naravno, smatrali smo da bi upoređivanje ovih podataka sa podacima o rešavanju sličnih bezbednosnih problema u periodu kada nije postojao Pregovarački tim MUP RS bilo idealno za izvođenje naučnih zaključaka, ali do ovih podataka nismo došli.

U Republici Srbiji nije poznat stepen uvažavanja principa zaštite ljudskih prava prilikom upotrebe sredstava prinude, kao ni doprinos zaštiti ljudskih prava usled primene metoda policijskog pregovaranja radi rešavanja posebnih bezbednosnih problema (Subošić, 2011: 117). Stoga smo smatrali da bi sistematizovanje ovih znanja predstavljao izvestan doprinos teoriji kriminoloških, bezbednosnih i naučnih disciplina o organizaciji i poslovima policije u Republici Srbiji, što naučno opravdava ovo istraživanje.

S druge strane, smatrali smo i da bi istraživanje imalo izvestan praktičan značaj, a to je identifikovanje korisnosti i doprinosa pregovora zaštiti ljudskih prava prilikom rešavanja posebnih bezbednosnih problema. Time bi se doprinelo razvoju stavova i uverenja policijskih službenika o korisnosti zamene nasilnih nenasilnim metodama rešavanja posebnih bezbednosnih problema i o potrebi pravilne primene pregovaračkih metoda, čime bi se minimizovali rizici od trajnih štetnih posledica po život i zdravlje njihovih učesnika (Subošić, 2003: 97).

Pregovori kao način poštovanja i zaštite ljudskih prava

Policijsko pregovaranje je značajno za poštovanje života i ljudskog dostojanstva, te univerzalnosti, neotuđivosti i jednakosti kao principa zaštite i poštovanja ljudskih prava. Dostojanstvo nije samo ljudsko pravo, već je i potreba, kako žrtava, tako i izvršilaca krivičnih dela.⁴ Upravo se na relaciji

⁴ *Poštovanje ljudskog dostojanstva* garantuje se Univerzalnom deklaracijom o pravima čoveka (Generalna skupština UN, 1948. godine), gde se u prvom članu navodi da se sva ljudska bića rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima.

pravo – potreba nalazi mogućnost pregovaranja prilikom rešavanja posebnih bezbednosnih problema.

Naime, izvršioци krivičnih dela koji su spremni da pruže otpor ili da napadnu policijske službenike, takođe imaju pravo na dostojanstvo. Zato im tokom pregovora treba ponuditi dostojanstvenu predaju. To podrazumeva i da su već podmirili osnovne potrebe (npr., fiziološke – hrana, piće, odgovarajuća temperatura i dr.), a da se problematizuje ostvarivanje njihove psiho-fizičke sigurnosti, razumevanja stavova, osećaja značajnosti u postizanju budućeg dogovora, dostojanstva (mirnog izlaska iz situacije i „čistog obraza“) i dr.

Takođe, prava i potrebe mogu da budu i prepreka postizanju mirnog rešavanja problema pregovorima, posebno ako nisu ostvareni. U njih se ubrajaju: nespремnost za postizanje dogovora, spremnost na sukob sa pripadnicima snaga bezbednosti, osećaj neshvaćenosti i prevarenosti, nezadovoljstvo rešenjem sukoba, nedostojanstven izlazak iz konflikтne situacije itd.

Dalje, *univerzalnost* podrazumeva to da ljudska prava pripadaju i onima koji ugrožavaju bezbednost drugih, pa su i njihova prava predmet zaštite. Policijsko pregovaranje je kompatibilno ovom principu jer je reč o vrsti komunikacije koja se vodi u uslovima antagonizma ciljeva suprotstavljenih strana u konkretnoj konfliktnoj situaciji: policiji, s jedne i nosiocima ugrožavanja bezbednosti, s druge strane.

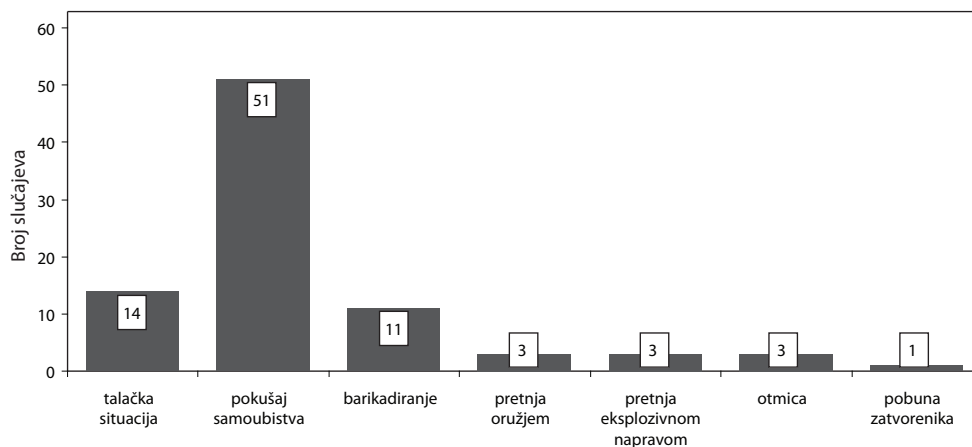
Neotuđivost podrazumeva to da se ljudska prava nikome ne mogu oduzeti, niti ih se iko može odreći. Tako ne može da se planira policijska intervencija koja za cilj ima smrt vinovnika nekog bezbednosnog problema. Osim toga, ni sud u Republici Srbiji ne može da izrekne smrtnu kaznu. Da ovo nije samo „slovo na papiru“, pokazuju i ishodi policijskih intervencija koje očigledno nisu planirane tako da se problematične situacije razreše po svaku cenu, makar i smrću izvršilaca krivičnih dela (npr., otmičara), nego su realizovane angažovanjem pregovarača. Na primer, od 2005. do 2010. godine pripadnici Pregovaračkog tima pregovarali su u 17 slučajeva otmica (14 talačkih situacija i 3 kidnapovanja),⁵ 11 slučajeva barikadiranja, 3 slučaja pretnji oružjem, 3 slučaja pretnji eksplozivnim napravama i u 1 slučaju pobune zatvođenika, što zbirno čini 35 od ukupno 86 njihovih angažovanja (slika 1, Mojsilović, 2010). U budućnosti će se broj ovakvih situacija verovatno povećati, s obzirom na to da je u svetu evidentno povećanje obima organizovanog

⁵ Talačka situacija i kidnapovanje su modaliteti otmice. Njihova međusobna razlika je u tome što je u talačkoj situaciji poznato mesto držanja talaca od strane otmičara, dok u slučaju kidnapovanja nije. Slikom 1. kidnapovanje je greškom označeno kao „otmica“.

kriminala i terorizma (Mojsilović, 2009; Mijalković, 2010; Mijalković, 2009; Dolnik, Fitzgerald, 2008), ali i drugih oblika nasilja poput otmica (Hancerli, 2008: 9), nasilja u porodici (Nikolić-Ristanović, 2003), barikadiranja (Stančev, Nikolov, Kurtev, 2008), nasilja nad decom i omladinom (Srna, Stevanović, 2010), nasilja na radnom mestu (Tripković, 2009) itd.

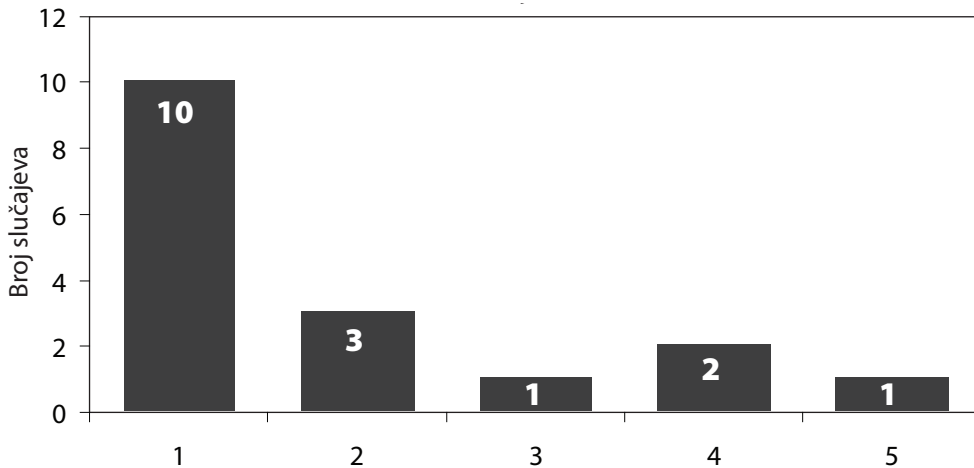
Uvažavanje principa *neotuđivosti* u zavisnosti od angažovanja Pregovaračkog tima može se ilustrovati angažovanjem policijskih pregovarača iz sastava Pregovaračkog tima u slučajevima sprečavanja pokušaja samoubistava. Naime, 59,3% (51 od 86) svih angažovanja pripadnika Pregovaračkog tima u periodu od 2005. do 2010. godine posvećeno je upravo sprečavanju pokušaja samoubistava.

Slika 1. Tipovi incidenata povodom kojih su angažovani pripadnici Pregovaračkog tima

Dakle, nemogućnost odricanja ljudskih prava takođe je kompatibilna pregovorima: ako se lice tokom pokušaja samoubistva odriče prava na život, onda policija prema takvom stavu ne sme da ima ravnodušan odnos, već je u obavezi da pokuša da spreči samoubistvo. Tako su od 2005. do 2010. godine, pripadnici Pregovaračkog tima pregovarali u 51 slučaju sprečavanja pokušaja samoubistva, pri čemu su od samoubistva odvratili 48 osoba, kao i pri oslobađanju 32 taoca u 17 slučajeva (slika 2, Mojsilović, 2010).

Slika 2. Broj talaca po pojedinim angažovanjima pripadnika Pregovaračkog tima

Najzad, ovaj primer je i dokaz poštovanja principa *jednakosti* po kome svi ljudi, bez obzira na razlike, imaju ista ljudska prava, ali i da im treba pružiti jednake mogućnosti da ta prava ostvare. Ovome svakako u mnogome doprinosi i postupnost u primeni policijskih ovlašćenja od tzv. „blažih“ ka onim sa „težim“ posledicama, u čemu su veoma značajni pregovori. Time se na valjaniji način ostvaruju ljudska prava uz poštovanje principa jednakosti i nediskriminacije.

Pregovori kao alternativa upotrebi sile i vatrenog oružja

Ograničene mogućnosti policije za primenu sile dokazuju da je ljudski život neprikosnoven, ali ne podrazumevaju i apsolutizovanje ovog ljudskog prava (član 24, st. 1 *Ustava Republike Srbije*). Naime, na ovo pravo ne može da se poziva lice koje ugrožava bezbednost države ili život drugog. Stoga policija prema njemu, u situacijama koje su propisane zakonima i na način koji je propisan relevantnim podzakonskim opštim pravnim aktima, može da upotrebi sredstva prinude.⁶

Minimiziranjem upotrebe sile od strane policije preveniraju se trajne štetne posledice po život i zdravlje ljudi prema kojima se interveniše. Stoga je i jasna tendencija demokratskih društava da se upotreba sredstava prinude

⁶ U takvim situacijama ovlašćeno službeno lice ima dužnost da zaštiti život svih ljudi i da upotrebi samo ono sredstvo prinude i na način kojim ne može da se izazove veća šteta od one koja pretili, i to samo dok postoje razlozi za njegovu upotrebu.

što više ograniči, kako formalnopravno, tako i principima: *zakonitosti* (zakonit cilj, sredstvo i način), *neophodnosti* (samo ako nenasilnim ili drugim blažim sredstvom ne može da se ostvari zakonit cilj),⁷ *uzdržanosti* (samo kao krajnje sredstvo), *postupnosti* (od blažih ka težim sredstvima) i *proporcionalnosti* (srazmerno pretnji).

Principom *zakonitosti* policija se obavezuje da koristi prinudu u zakonite svrhe i na zakonit način. To je ujedno negacija nezakonite upotrebe sredstava prinude (npr., namerno ubijanje, povređivanje i sl.). U odnosu na zakonitost, pregovori su vid prevencije nezakonite upotrebe sredstava prinude, jer se problemi rešavaju nenasilnim sredstvima, pa je i mogućnost zloupotrebe sredstava prinude manja. Osim toga, pre upotrebe sredstava prinude neophodna je bezbednosna procena situacije. Vreme i podaci za procenu mogu se dobiti upravo pregovaračkom komunikacijom. Time se pregovorima na intenzivan način uvažava načelo zakonitosti upotrebe sredstava prinude.

Neophodnost upotrebe policijske sile podrazumeva da nenasilnim metodama nije bilo moguće ostvariti zakonit cilj. Znači, policijska sila je izuzetno (vanredno), a ne redovno sredstvo izvršavanja zadataka, pa se policijskim pregovorima zapravo smanjuje policijska prinuda.

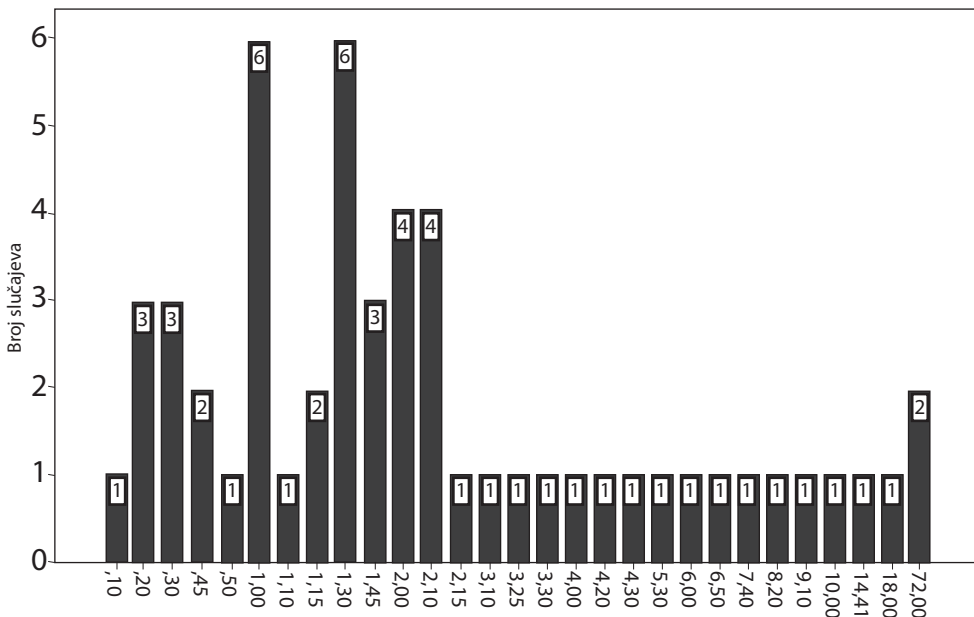
Uzdržanošću se upotreba sile svodi na najmanju moguću meru, čime se minimizira šteta po život i zdravlje ljudi, s jedne i po materijalna dobra, s druge strane (računajući i njihovo okruženje, npr., životnu sredinu). Pri tome, policajac nije u obavezi da koristi sredstva prinude kada su za to ispunjeni svi uslovi. Međutim, postoje i situacije u kojima se mora upotrebiti sredstvo prinude, pri čemu se u skladu s principom uzdržanosti mora upotrebiti najblaže sredstvo koje odgovara uspešnom izvršenju zadatka, za najkraće vreme i uz izazivanje što manjih štetnih posledica. To ukazuje na još jedan aspekt uzdržanosti, a to je humanost.

Da bi se policijski službenici što duže uzdržavali od upotrebe sredstava prinude, potrebno je da policijski pregovarači dođu na mesto događaja što pre i što je moguće brže uspostave komunikaciju sa izvršiocom krivičnog dela. Vreme dolaska pripadnika Pregovaračkog tima na mesto događaja varira od 5 minuta do 5 časova. Pored toga, najčešće vreme njihovog dolaska na mesto događaja je 30 minuta (u 14 slučajeva), odnosno 60 minuta (u 8 slučajeva).

⁷ U vezi s neophodnošću, može se govoriti i o principu *dovoljnosti* upotrebe sredstava prinude, u smislu da se s njihovom upotrebom prestane onda kada za time više nema potrebe.

Drugi indikator uzdržanosti od upotrebe sile je trajanje pregovaranja. Ono varira u zavisnosti od brojnih faktora. Na primer, u periodu 2005. do 2010. godine pregovaralo se od 10 minuta do 72 sata. Najfrekventnije trajanje pregovaranja odnosi se na 45 i 90 minuta (po 6 slučajeva). U proseku, pregovori traju oko 2 sata. Trajanje pregovora u okolnostima ispunjenosti uslova za upotrebu vatrenog oružja, nesumnjivo svedoči o poštovanju principa uzdržanosti, što je u funkciji zaštite ljudskih prava, posebno prava izvršilaca krivičnih dela (slika 3, Mojsilović, 2010).

Slika 3. Trajanje angažovanja pripadnika Pregovaračkog tima

Postupnost zahteva upotrebu sredstava prinude od blažih ka težim, ako za to postoje uslovi. Pri tome, policijska prinuda je krajnje ovlašćenje, a upotreba vatrenog oružja krajnje sredstvo prinude, dok su svakako najblaža neprinudna sredstva, npr., psihološke poruke i efekti.⁸

Postupnost upotrebe sredstava i primene metoda može ukazivati na prisustvo ili odsustvo tzv. *kontinuiteta ovlašćenja*. Naime, procena situacije (oportunitet) može voditi u dva pravca, prvi – oportunitizam (ne delovanje, uzdržanost)

⁸ Psihološkim porukama i efektima ubeđivanja može se uticati na svest, mišljenje i ponašanje učinilaca krivičnih dela tako da oni odustanu od protivpravnog ponašanja, što je suština policijskog pregovaranja i njegove nenasilnosti.

i drugi – delovanje. Drugi pravac podrazumeva diskontinuitet policijskog angažovanja, tj. direktan prelaz od procene i eventualnog policijskog upozorenja i naređenja na primenu sredstava prinude. Navedenom diskontinuitetu nedostaju pregovori, kako bi prerastao u kontinuitet policijskih angažovanja. Dakle, pregovorima se uvažava princip postupnosti primene policijskih ovlašćenja.

Proporcionalnost podrazumeva primenu sredstava prinude u obimu, na način i sa intenzitetom koji je srazmeran izazvanoj šteti i ugroženosti šticiene vrednosti. Pri tome, treba imati u vidu: vrstu cilja koji se postiže policijskom intervencijom; uočenu opasnost po život ili opasnost od teških povreda i stepen rizika od upotrebe sile po život ljudi (v. Tejlor, 2003).

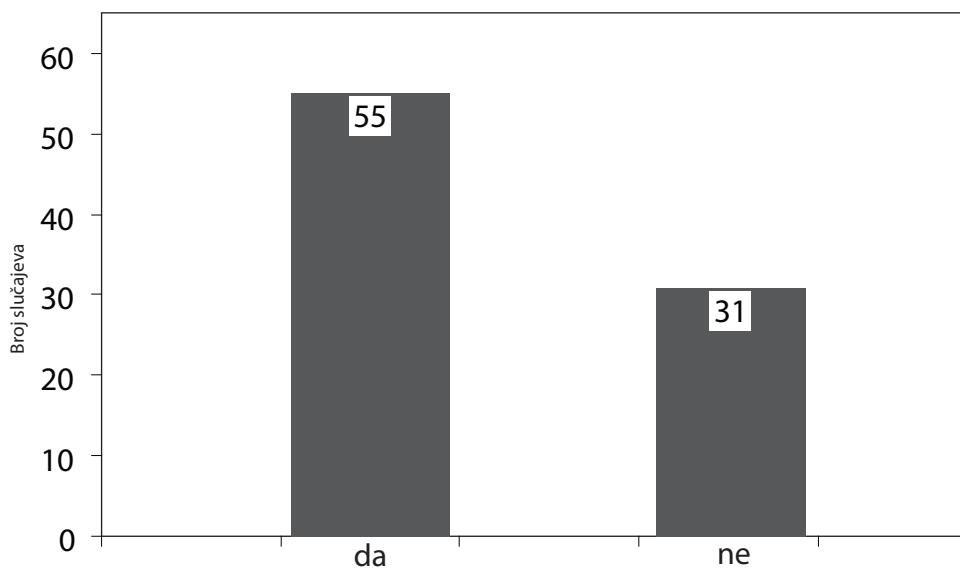
Pitanje srazmernosti upotrebe sile uvek je složeno i osetljivo zbog složenosti procene opasnosti koja pretili i ugroženosti šticiene vrednosti. To može da dovede do pogrešne odluke ili do lošeg sprovođenja valjane odluke o policijskoj intervenciji. Pregovorima se izbegavaju takve greške, sprečava upotreba sile uopšte, ali i dobijaju vreme i informacije za donošenje valjanih odluka.

Ograničenost upotrebe vatrenog oružja prema posebnim kategorijama ljudi u zavisnosti od njihove životne dobi, pola, stanja u kome se osobe nalaze itd., kao i prema licima u masi takođe stvaraju „prostor“ za pregovaranje. Policijski pregovori upravo potvrđuju da je učinjeno sve da do upotrebe sredstava prinude tokom policijske intervencije ne dođe, kao i to da je policijska intervencija planirana i vođena na način da se minimiziraju štetne posledice po život i zdravlje ljudi.

Kompatibilnost pregovora i okolnosti u kojima je dopuštena upotreba sredstava prinude

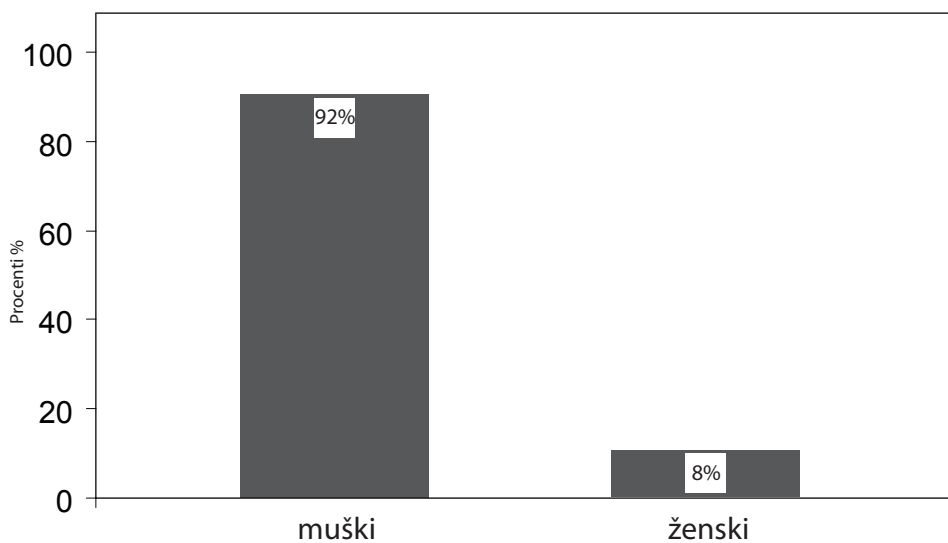
Poredeći pomenutu namenu (formalnu nadležnost) i praksu angažovanja pripadnika Pregovaračkog tima u periodu 2005. do 2010. godine, uočava se kompatibilnost pregovora i okolnosti u kojima je dopuštena upotreba sredstava prinude. Uz to, značajan faktor rešavanja posebnog bezbednosnog problema u kome se angažuju pregovarači je vrsta naoružanja koje poseduje i kojim pretili lice sa kojim se pregovara. Naime, od 86 analiziranih slučajeva, u čak 55 slučajeva lica sa kojim se pregovaralo bila su naoružana. U preostalom 31 slučaju lica sa kojima se pregovaralo nisu bila naoružana (slika 4, Mojsilović, 2010).

Slika 4. Naoružanost izvršilaca krivičnih dela sa kojima je pregovarao Pregovarački tim

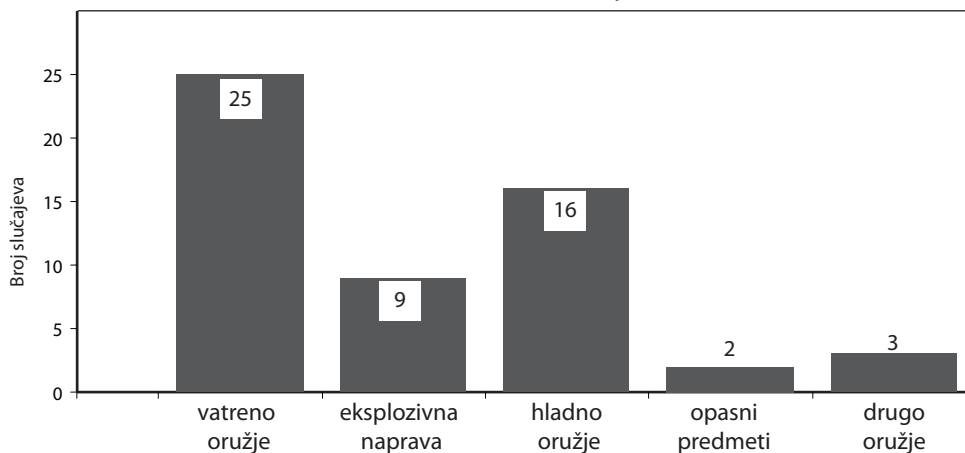
Pri tome, 92% lica (79 osoba) sa koji se pregovaralo bila su muškog, a 8% (7 osoba) ženskog pola (slika 5, Mojsilović, 2010).

Slika 5. Pol izvršilaca krivičnih dela sa kojima je pregovarao Pregovarački tim

Uz to, naoružanje lica sa kojima se pregovara varira od vatrenog oružja (25 slučajeva), preko eksplozivnih naprava (9 slučajeva), hladnog (16 slučajeva) i drugih vrsta oružja (3 slučaja), do opasnih predmeta (2 slučaja). Navedeno je prikazano slikom 6 (Mojsilović, 2010).

Slika 6. Naoružanost izvršilaca krivičnih dela sa kojima je pregovarao Pregovarački tim

Očigledno je da najveći broj lica sa kojima se pregovara poseduje vatreno oružje, zatim hladno oružje, pa eksplozivne naprave. U daleko manjem broju slučajeva koriste se opasni predmeti i drugo oružje. Dakle, najčešće se pregovara sa muškarcem koji je naoružan vatrenim ili hladnim oružjem, dok se u ne malom broju (u 9 od 55 slučajeva) i procentu (16,36%) slučajeva pregovara sa licem koje je naoružano eksplozivnom napravom. Znači, u svih 55 slučajeva u kojima su izvršioци krivičnih dela sa kojima se pregovaralo koristili oružje bili su ispunjeni zakonski uslovi za upotrebu vatrenog oružja od strane policije. U svakom od njih postojala je mogućnost izazivanja trajnih štetnih posledica po život i zdravlje izvršilaca krivičnih dela. Međutim, policija je pregovaranjem neposredno zaštitila njihovo pravo na život a time, na posredan način, i njihova druga ljudska prava.⁹

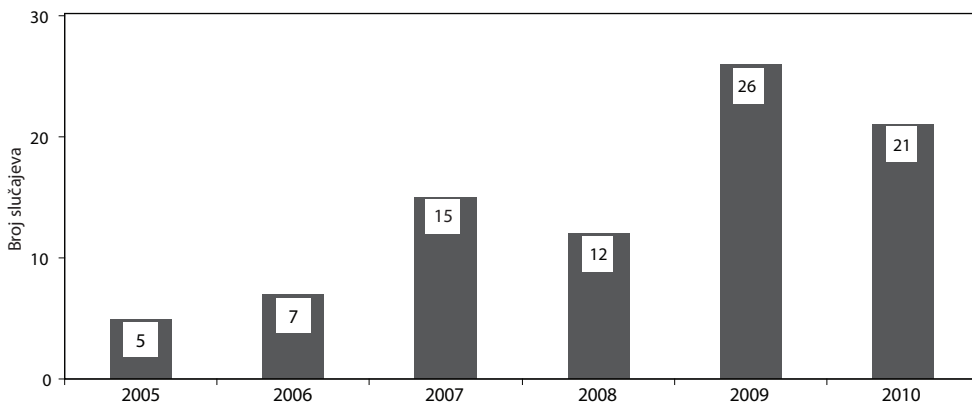
⁹ Kompatibilnosti pregovora i okolnosti u kojima je dopuštena upotreba sredstava prinude implicitno su posvećeni i ostali delovi ovog rada, s čim u vezi vas upućujemo na sliku br. 1 i pasus koji mu prethodi, odnosno sledi (tip incidenta), sliku br. 2 (broj talaca) sa propratnim komentarima itd. Osim toga, mogućnost primene pregovaranja ne zavisi od broja izvršilaca krivičnih dela, pri čemu s rastom njihovog broja raste i broj mogućih taktičkih varijanti angažovanja pregovarača. Najzad, pregovaranje može da se primeni u svako vreme i na svakom mestu, čime se uvažava princip neprekidnosti policijskog rada, a tom aktivnošću može u potpunosti da se pokriva područje teritorijalne nadležnosti MUP RS.

Vremenska i prostorna distribucija angažovanja Pregovaračkog tima

Za prvih šest godina postojanja, Pregovarački tim Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije angažovan je ukupno 86 puta i to (sl. 7 i 8, Mojsilović, 2010):

- 2005. godine – 5 puta (6%);
- 2006. godine – 7 puta (8%);
- 2007. godine – 15 puta (17%);
- 2008. godine – 12 puta (14%);
- 2009. godine – 26 puta (30%) i
- 2010. godine – 21 put (24%).¹⁰

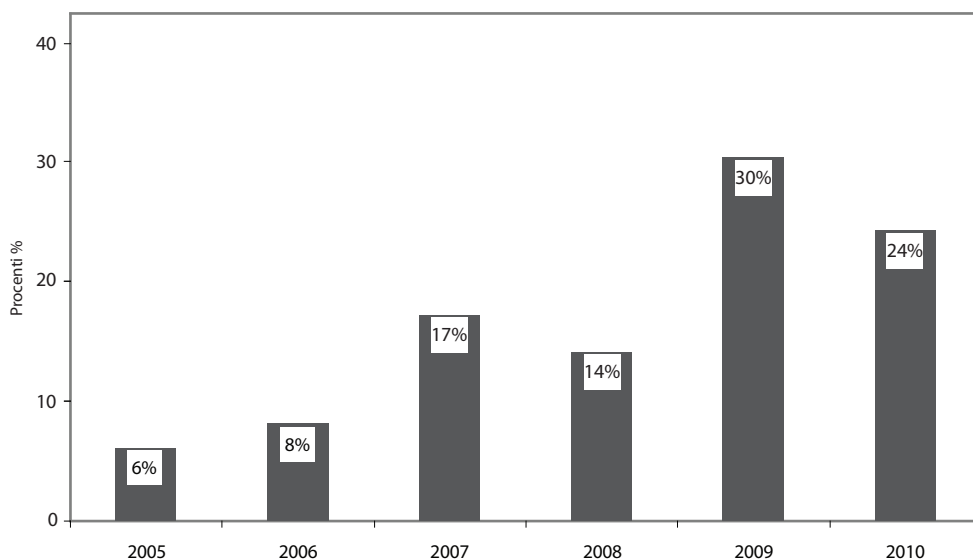
Slika 7. Broj angažovanja Pregovaračkog tima po godinama

Uočljivo je da postoji generalna tendencija rasta broja angažovanja pripadnika Pregovaračkog tima u posmatranom periodu. Ona je posledica valjanije informisanosti policijskih službenika, pre svega šefova i vođa smena organizacionih jedinica policije namenjenih za poslove stalnog dežurstva o postojanju i nameni Pregovaračkog tima, kao i o potencijalima ove jedinice u pogledu rešavanja posebnih bezbednosnih problema.

¹⁰ Radi bolje preglednosti grafikona, u program kojim su obrađeni podaci uneto je da oni budu prikazani bez decimala. Otuda pojava da negde zbir navedenih procenata nije jednak 100%.

Slika 8. Vremenska distribucija angažovanja pripadnika Pregovaračkog tima

Prostorna distribucija pregovora značajno je obeležje angažovanja Pregovaračkog tima, jer se njihovom analizom identifikuju specifičnosti posebnih bezbednosnih problema na području Republike Srbije. Naime, u posmatranom periodu dolazilo je do različitih načina angažovanja pregovarača u 86 slučajeva na području 24 područne policijske uprave (od ukupno 27, bez Područnih policijskih uprava sa područja AP Kosovo i Metohija). S tim u vezi, navedena je tabela 1.

Tabela 1. Prostorna distribucija angažovanja pripadnika Pregovaračkog tima

Područna policijska uprava	
Beograd – 32	Kikinda – 1
Novi Sad – 12	Kruševac – 1
Niš – 8	Pančevo – 1
Bor – 5	Pirot – 1
Kraljevo – 3	Požarevac – 1
Novi Pazar – 3	Prijepolje – 1
Sombor – 3	Smederevo – 1
Kragujevac – 2	Subotica – 1
Sremska Mitrovica – 2	Užice – 1
Zaječar – 2	Valjevo – 1
Čačak – 1	Vranje – 1
Jagodina – 1	Zrenjanin – 1

Analizom navedenih podataka, uočljivo je da je na području policijskih uprava na kojima živi veći broj stanovnika – veći i broj pregovaranja (Beograd – 32, Novi Sad – 12, Niš – 8). Međutim, u delu policijskih uprava ta pojava nije prisutna (npr., Policijska uprava Bor – 5 pregovaranja, što je više nego npr., na području Policijske uprave Kragujevac – 2 pregovaranja). Osim toga, primetno je da je u istom periodu u čak 14 policijskih uprava pregovarano samo jednom. Dakle, broj stanovnika na području pojedinih policijskih uprava kao ni veličina teritorije koja je u njihovoj nadležnosti nisu jedini faktori učestalosti pregovaranja, već im treba dodati i stanje bezbednosti na lokalnom području, socijalnu i bezbednosnu kulturu, informisanost policijskih službenika o potencijalima Pregovaračkog tima, postojanje policijskih pregovarača na području policijskih uprava, potrebu za njihovim angažovanjem, mogućnost njihovog angažovanja itd.

Načini angažovanja i ishodi posebnih bezbednosnih problema u zavisnosti od angažovanja Pregovaračkog tima

Pored kvantitativne analize angažovanja, značajna su i kvalitativna obeležja angažovanja Pregovaračkog tima. S tim u vezi, pripadnici Pregovaračkog tima su u periodu 2005. do 2010. godine procentualno bili angažovani na sledeći način:

- *situacija je okončana pre dolaska pregovarača* u 21 slučaju (24%);
- *savetovali su policijske službenike* angažovane na mestu događaja u 6 slučajeva (7%);
- *pregovarali su* u 53 slučajeva (60 %) i
- *nije bilo komunikacije* u 6 slučajeva (8%).

Dakle, tokom prvih šest godina postojanja Pregovaračkog tima, u četvrtini slučajeva angažovanja pregovarača konfliktna situacija je okončana pre njihovog dolaska na mesto događaja. U 7% slučajeva pregovarači su savetovali policijske službenike na mestu događaja o načinu komuniciranja sa licem sa kojim se pregovara. Ovo je opravdano u slučajevima kada nema mogućnosti brzog dolaženja pregovarača na mesto događaja, a situacija zahteva hitnost u postupanju. Na primer, u toku 2005–2006. godine, u 10 od 12 slučajeva poseban bezbednosni problem povodom koga su angažovani pripadnici Pregovaračkog tima dogodio se u mestu u kome nije bilo obučenog pregovarača.

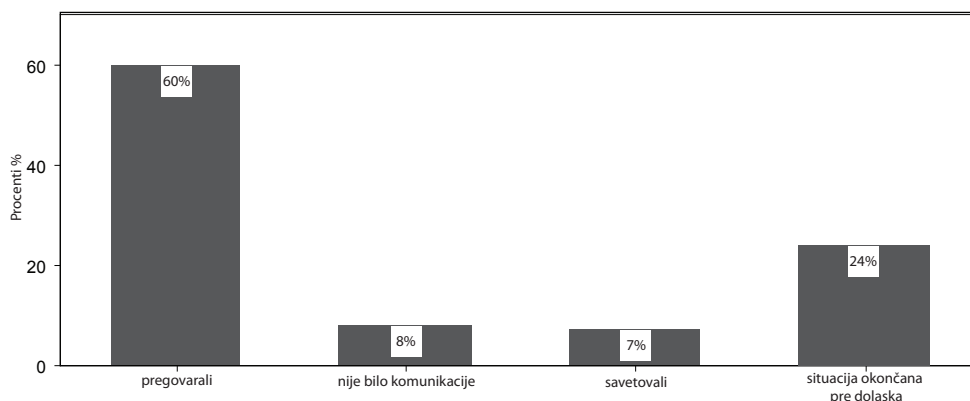
Povećanje broja pregovarača i njihovo raspoređivanje unutar svih područnih policijskih uprava u Srbiji doprinelo je i bržem izlaženju na mesto događaja, a samim tim i ranije uključivanje pregovarača u situaciju. Stoga se u 2009. godini to dogodilo u samo 8 od 26 slučajeva.

S druge strane, savetovanjem od strane pregovarača podiže se nivo stručnosti policijskih službenika koji uspostavljaju i održavaju početni kontakt sa licem sa kojim pregovaraju, posebno u smislu identifikovanja njegovog psihološkog profila (emotivan ili racionalan), odnosa prema njegovim zahtevima, predviđanja ishoda pregovora i rešavanja bezbednosnog problema uopšte (pregovaranje ili intervencija). Ovakve situacije su posebno značajne u slučajevima kada izvršioци krivičnih dela sa kojima se pregovara zahtevaju da određena lica dođu na mesto događaja, najčešće radi izvršenja ubistva ili samoubistva pred njima.

Ubedljivo najveći broj angažovanja pripadnika Pregovaračkog tima (60%) odnosi se na uspostavljanje i održavanje pregovaračke komunikacije. S tim u vezi treba imati u vidu da je Pregovarački tim u razmatranom periodu formiran i razvijan, kao i da je uporedo s tim trajalo informisanje policijskih službenika o njegovim potencijalima. S povećanom informisanošću policijskih službenika, može se očekivati povećanje navedenog procenta. Međutim, u 8% slučajeva pregovarači na mestu događaja nisu pregovarali, jer nije bilo odziva lica sa kojima je trebalo da se pregovara (slika 9, Mojsilović, 2010).¹¹

¹¹ Ovakve situacije su česte, a mogu da budu uzrokovane bekstvom lica sa kojim se pregovara, njegovom gluvonemošću, psihičkim poremećajem, problemima u telefonskoj i radio vezi, smrću, odsustvom volje za pregovaranjem i komuniciranjem itd.

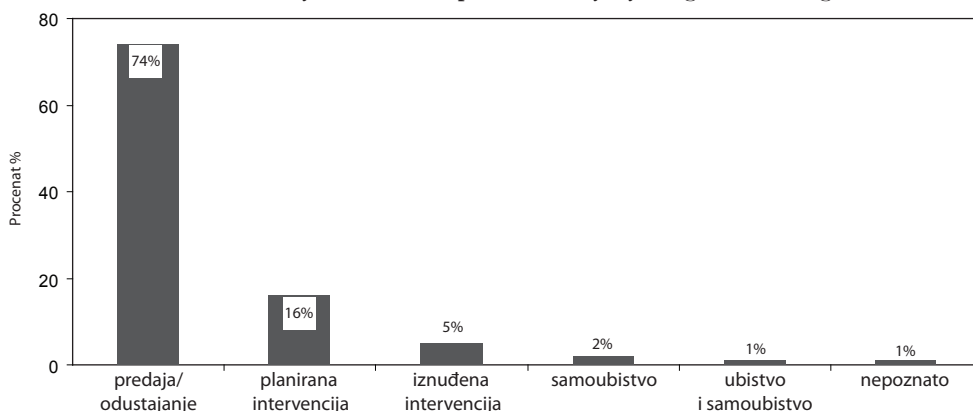
Slika 9. Način angažovanja pripadnika Pregovaračkog tima

Pored navedenih, prisutni su i drugi načini angažovanja Pregovaračkog tima koji su od značaja za poštovanje i zaštitu ljudskih prava. Naime, pripadnici Pregovaračkog tima pružaju podršku žrtvama krivičnih dela i članovima njihovih porodica (npr., psiholog), utiču na članove porodice žrtve radi njihovog psihičkog stabilizovanja (npr., opservator porodice žrtve), što je u funkciji zaštite njihovog zdravlja, posebno psihičkog. Pored toga, pripadnici Pregovaračkog tima obezbeđuju tonski zapis komunikacije pregovarača sa izvršiocom (član tima zadužen za operativno-tehničku podršku). Navedeni tonski zapis može da se dostavi kao prilog krivičnoj prijavi protiv izvršioca krivičnog dela, radi što objektivnijeg utvrđivanja činjeničnog stanja u vezi s konkretnim predmetima u kojima su angažovani pripadnici Pregovaračkog tima. Ova pregovaračka aktivnost od značaja je za ostvarivanje prava na pravično suđenje, itd. (Mojsilović, 2010).

Razmatranim uslovima angažovanja pregovarača odgovaraju i ishodi posebnih bezbednosnih problema. Najčešći ishod je odustajanje izvršioca krivičnog dela od daljih protivpravnih namera. To se dogodilo u 74% slučajeva. U 16% slučajeva izvedena je planirana intervencija. Po učestalosti, tome sledi iznuđena (*ad hoc*, neplanirana) intervencija koja se dešava u 5% slučajeva. U 2% slučajeva ishod incidenta je bilo samoubistvo, a u 1% slučajeva ishod je bio ubistvo i samoubistvo (slika 10, Mojsilović, 2010).

Slika 10. Načini razrešenja incidenata povodom kojih je angažovan Pregovarački tim

Navedenim angažovanjima spašena su 32 taoca, a od samoubistva je odvraceno 48 lica. Tokom tih angažovanja, nije se desilo da angažovani pregovarač (kao ni drugi policijski službenik) bude povređen. Od svih 86 slučajeva, tri su okončana lišenjem života izvršioca krivičnog dela od strane policije, tri samoubistvom izvršioca, pet lakim telesnim povredama izvršioca, dok u ostalim slučajevima nije bilo povređivanja izvršioca krivičnog dela. Ovi podaci svedoče o generalnoj nameri policije da posebne bezbednosne probleme rešava neprinudnim (težišno pregovaračkim) metodama, uz minimizaciju štetnih posledica po: 1) život i zdravlje svih učesnika u njima, 2) materijalnih dobara i 3) njihovog okruženja (npr. životne sredine). Ovo otuda, što je moguće postaviti pitanje: „Šta bi se desilo da u navedenih 86 analiziranih bezbednosnih problema nije angažovan Pregovarački tim“? Zdravorazumski odgovor na navedeno pitanje obuhvata hipotetičke stavove o tome – da je izostalo angažovanje Pregovaračkog tima onda bi u odnosu na dokumentovano, činjenično stanje došlo do većeg broja osoba lišenih života, većeg broja osoba sa trajnim štetnim posledicama po zdravlje, većeg broja samoubistava, većih šteta po materijalna dobra i njihovo okruženje.

Zaključak

Ovo teorijsko-empirijsko istraživanje inspirisano je pitanjem: „Kako i koliko policijsko pregovaranje doprinosi zaštiti i poštovanju ljudskih prava u Republici Srbiji?“, a odnosi se na period od 2005. godine, kada je osnovan Pregovarački tim Ministarstva unutrašnjih poslova do 2010. godine, što je poslednja godina za koju su podaci o rezultatima rada Pregovaračkog tima bili dostupni autorima. Odgovarajući na pitanje „kako“, došlo se do zaključka da policijsko pregovaranje nesporno doprinosi zaštiti i poštovanju ljudskih prava u Republici Srbiji. Ovo dokazuju sledeće odlike ove metode:

- *humanost*, jer policijsko pregovaranje ima za cilj zaštitu života i zdravlja izvršilaca najtežih krivičnih dela, žrtava krivičnih dela i policijskih službenika;
- *nenasilnost*, jer potencira rešavanje krizne situacije nenasilnim sredstvima, iako su ispunjeni zakonski uslovi za primenu policijskih sredstava prinude;
- *metodičnost*, tj. postojanje posebne metodike pregovaračkog komuniciranja čiji je jedan od principa i neprikosnovenost ljudskih sloboda i prava;
- *specijalnost*, jer primena ove metode zahteva usku specijalizaciju najstručnijih policijskih službenika sa komunikacijskim veštinama kojim se izvršioци krivičnih dela ubeđuju da odustanu od daljih kriminalnih namera;
- *rizičnost*, jer je policijski pregovarač skopčan sa rizikom da izvršilac krivičnog dela upotrebi silu protiv njega i drugih lica i
- *transparentnost*, jer je ishod, a neretko i postupak policijskog pregovaranja, dostupan javnosti i podleže izvesnoj unutrašnjoj i spoljnoj kontroli, što gotovo isključuje mogućnost prikrivanja zloupotreba i nestručnosti policijskih službenika.

Odgovarajući na pitanje „koliko“, došlo se do zaključka da policijsko pregovaranje doprinosi zaštiti i poštovanju ljudskih prava u Republici Srbiji u onoj meri u kojoj se primenjuje za rešavanje posebnih bezbednosnih problema. Ovo potvrđuju:

- intenzivna prostorna i vremenska zastupljenost policijskih pregovora povodom rešavanja posebnih bezbednosnih problema u Republici Srbiji;
- pretežno povoljni ishodi rešavanja posebnih bezbednosnih problema i
- trend porasta broja pregovaranja, kao i porasta uspešnosti pregovora. S obzirom na to da je praksa policijskog pregovaranja u posmatranom periodu bila u povelju, kao i da u Republici Srbiji nije bilo dovoljno obučениh

pregovarača, verovatno će se primenom ovog metoda u budućnosti efikasnije štititi ljudska prava.

Imajući u vidu da je angažovanje pregovarača uvek izazvano najdelikatnijim bezbednosnim okolnostima, iz izvedene analize može se zaključiti da su pregovaranjem minimizirane štetne posledice po život i zdravlje svih lica koja su uključena u rešavanje posebnih bezbednosnih problema. Pri tome, pregovori direktno utiču na zaštitu života, a posredno i na zaštitu i poštovanje ostalih ljudskih prava. Takođe, može se pretpostaviti da bi bez angažovanja pregovarača rezultati analize ishoda posebnih bezbednosnih situacija bili znatno manje efikasni, odnosno, rešavanje bezbednosnih problema ne bi bilo tako uspešno da nisu angažovani obučeni pregovarači.

Najzad, potencijali policijskog pregovaranja za rešavanje posebnih bezbednosnih problema u Republici Srbiji nisu dovoljno razvijeni u stručnom, materijalnom i organizacionom smislu. Stoga je neophodno povećati broj policijskih službenika koji su osposobljeni za primenu pregovaračke metode rešavanja bezbednosnih problema, valjano opremiti Pregovarački tim i formirati Pregovarački centar u kome bi bile objedinjene rukovodna, izvršilačka i logistička struktura Pregovaračkog tima itd.

Literatura

Dolnik, A., Fitzgerald, M.K. (2008) *Negotiating Hostage Crises With The New Terrorists*. London: Preager Security International.

Hancerli, S. (2008) *Negotiation, communication and decision strategies used by hostage/crisis negotiators*. Doctoral dissertation, Denton: University of North Texas.

Komitet ministara Saveta Evrope (2001) *Preporuka (2001)10: Evropski kodeks policijske etike i Memorandum sa objašnjenjima*, dostupno na: http://www.nezavisnost-suppancevo.org.rs/engleski/propisi/evropski_kodeks_policijske_etike.htm, stranici pristupljeno 10.2.2012.

Mijalković, S. (2009) Organizovani kriminal kao pretnja nacionalnoj bezbednosti. *Bezbednost*, 1-2, str. 119-132.

Mijalković, S. (2010) Obaveštajne strukture terorističkih i kriminalnih organizacija. *NBP: nauka – bezbednost – policija*, 2, str. 101-114.

Mojsilović, Ž. (2009) *Terorizam i pregovaranje*. Beograd: Centar za krizni menadžment i pregovaranje.

Mojsilović, Ž. (2010) *Pregovarački tim Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije, autorizovana predavanja*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija.

Nikolić-Ristanović, V. (2003) Krivično delo nasilje u porodici u društvenom kontekstu i pravnom sistemu Srbije i Crne Gore. *Temida*, 2, str. 5-10.

Srna, J., Stevanović, I. (2010) Problem telesnog kažnjavanja dece i uloga stručnjaka u njegovom rešavanju. *Temida*, 4, str. 5–16.

Станчев, И., Николов, В., Куртев, С. (2008) *Операция за обезвреждане на барикадирали се лица*. София: Академия на МВР.

Subošić, D. (2003) *Oslobađanje talaca*. Beograd: Glosarijum.

Subošić, D. (2011) Policijsko pregovaranje kao metod zaštite i poštovanja ljudskih prava. U: M. Živković, R. Zekavica, D. Subošić (ur.) *Policijska u funkciji zaštite ljudskih prava*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, str. 115-133.

Tejlor, M. (2003) *Ljudska prava kao izazov u policijskoj praksi: referentna brošura*. Beograd: Kancelarija Saveta Evrope u Beogradu.

Tripković, M. (2009) Psihičko zlostavljanje na radnom mestu: analiza rada Službe VDS info i podrška žrtvama u 2008. godini. *Temida*, 2, str. 19-32.

Ustav Republike Srbije, Službeni glasnik RS, br. 83/06.

Zakon o policiji, Službeni glasnik RS, br. 101/05, 63/09 (odluka Ustavnog suda) i 92/11.

DANE SUBOŠIĆ
SAŠA MIJALKOVIĆ

Contribution of the police negotiating team to the protection of human rights in specific security situations

Legal right of police to use force, especially firearms, makes modern police mission seem inconsistent: in order to protect the rights of one, the police must limit the rights of others, which raises the question of optimal measures between these opposites. The most dangerous is the police action which encroaches on the right to life, thus indirectly interfering in other human rights. This applies equally to both citizens and the offenders. In an effort to minimize the possibility of eroding the right to life, the modern police forces have developed mechanisms of so-called police negotiating. Respecting the principles of legality, humanity and expertise, members of the of specialized police units engage in negotiations with the most dangerous criminals in order to prevent them in further criminal intent on one hand and in order to solve the crisis without the use of police force, on the other. In addition a notable involvement of police negotiators in prevention of suicide attempts has been observed. In this regard, the paper explores the contribution of the negotiating team of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Serbia to the protection of human rights in Serbia in the period 2005. - 2010.

Keywords: police, negotiation team, negotiator, human rights, security.